א] [1]אל תצאו ויצאו אל תותירו ויותירו שנים בשליו ב] ראשון ובשליו שני בשליו ראשון ג] [2]בשבתכם על סיר הבשר בשליו שני [3]והאספסוף אשר בקרבו בעגל כדאיתיה במדבר פארן כדאיתיה אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא מאי דכתיב [4]מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה אמר לו הקב"ה ללשון כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה ד] אמר ר' יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא [א]כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר שנאמר [5]אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו ואמר ר' ה] יוסי בן זימרא כל המספר לשון הרע נגעים באים עליו שנאמר [6]מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתיב התם [7]לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין [א]ותנן [ב]אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה ו] אמר ריש לקיש מאי דכתיב [8]זאת תהיה תורת המצורע זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע [ג]ואמר ריש לקיש מאי דכתיב [9]אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל ז] נחש ואומרות ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון ואמר ריש לקיש כל המספר לשון הרע מגדיל ח] עונות עד לשמים שנאמר [10]שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע ראוי לסוקלו באבן כתיב הכא אותו אצמית וכתיב התם [11]צמתו בבור חיי וידו אבן בי ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר [6]מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תיקרי אותו לא אוכל אלא אתו לא אוכל ואיכא דמתני לה [ג]על גסי הרוח ט] אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אומר הקב"ה [לשר של] גיהנם אני עליו מלמעלה ואתה י] עליו מלמטה נדוננו שנאמר [12]חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים יא] אין חץ אלא לשון שנאמר [13]חץ שחוט לשונם מרמה דבר ואין גבור אלא הקב"ה שנאמר [14]ה' כגבור יצא גחלי רתמים היינו גיהנם אמר רבי חמא בר' חנינא מה תקנתו של מספרי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה שנא' [15]מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם ואין עץ יב] אלא תורה שנאמר [16]עץ חיים היא למחזיקים בה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר [15]וסלף בה שבר יג] רוח רבי אחא ברבי חנינא אומר סיפר אין לו תקנה [ג]שכבר כרתו דוד ברוח הקדש שנאמר [17]יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר יד] רוח תנא דבי רבי ישמעאל [ד]כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים כתיב הכא לשון מדברת גדולות וכתיב בעבודת כוכבים [18]אנא חטא העם הזה חטאה גדולה בגילוי עריות כתיב [19]ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת בשפיכות דמים כתיב [20]גדול עוני מנשוא גדולות אימא תרתי הי מינייהו מפקא במערבא אמרי לשון תליתאי [ה]קטיל תליתאי הורג טו] (א) למספרו ולמקבלו (ב) ולאומרו א"ר חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [21]מות וחיים ביד לשון וכי יש יד ללשון לומר לך מה יד ממיתה אף לשון ממיתה אי מה יד אינה ממיתה אלא בסמוך לה אף לשון אינה ממיתה אלא בסמוך לה ת"ל חץ שחוט לשונם אי מה חץ עד ארבעים וחמשים אמה אף לשון עד ארבעים וחמשים אמה תלמוד לומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ וכי מאחר דכתיב שתו בשמים פיהם חץ שחוט לשונם למה לי הא קמשמע לן דקטיל כחץ וכי מאחר דכתיב חץ שחוט לשונם מות וחיים ביד לשון למה לי לכדרבא דאמר רבא דבעי חיים בלישניה דבעי מיתה בלישניה היכי דמי לישנא בישא טז] (רבא אמר) כגון דאמר איכא נורא בי פלניא אמר ליה אביי מאי קא עביד גלויי מילתא בעלמא הוא אלא דמפיק יז] בלישנא בישא דאמר היכא משתכח נורא אלא בי פלניא [דאיכא בשרא וכוורי] אמר יח] רבה כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא יט] אמר ליה [ו]כל שכן חוצפא ולישנא בישא אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי [ז]דאמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי אמר

רבה

אל תלאו. בשבת ללקוט: **בשליו ראשון.** כשהתחיל המן לירד היה שליו יורד עמו כדכתיב (שמות טז) ויהי בערב ותעל השליו וגו' ובבקר היתה שכבת הטל וגו' ולאחר זמן מרובה התאוו יותר: **במדבר פארן.** מעשה מרגלים: ה) **של עצם.** שיניים: **מה יתן לך ומה יוסיף לך.** עוד הקדוש ברוך הוא שמירה שלא תספרי לשון הרע: **האומרים ללשוננו נגביר** כמי שאומר מי אדון לנו דכופרים בעיקר: **למצורע מוחלט.** אלמא אצמית דמתרגם לשון חליטה היינו נרעת: **אותו לא אוכל.** בהאי קרא לעיל כתיב מלשני בסתר רעהו: **על גסי הרוח.** להא דרב חסדא דבהאי קרא כ] דאותו לא אוכל כתיב נמי גבה עינים: **נדוננו** גרסי': **וסלף בה.** מי שמסלף בה וחפץ לסלקה שלא תהא בו עוד ישבור רוחו: **כרתו.** לשון כרת: **הי מינייהו מפקא.** הא בכולהו כתיב גדולות הלכך כולהו אתו: **לישנא תליתאי.** זה לשון הרכיל שהיא שלישית בין אדם לחבירו לגלות לו סוד: כא] **לאומרו.** לרכיל עצמו שמתוך מריבה שנופלת בין השנים הורגין זה את זה והורגין גואלי הדם את הרכיל כב] שההרג בא על ידו: **דבעי מיית בלישניה.** יעסוק בדברי שטות ונבלה: **דבעי חיי בלישניה.** יעסוק בתורה: **נורא בי פלניא.** דמשמע עשיר הוא וכל שעה מצוי אש בביתו לבשל תבשילין: **גלויי מילתא בעלמא הוא.** הואיל ואינו אומרה בלשון הרע אלא מגלה לאותן שמבקשין אור לכו לבית פלוני: **דמיתאמרא באפי מרה.** שהמרגל אומרה בפני האומר עליו: **וחזרתי לאחורי.** לראות מי יעמוד אחורי שאף בפני הבעלים אני אומרה אלמא לאו לישנא בישא חשיבא. ל"א שאם באו הבעלים ואמרו למה אמרת כן לא חזרתי בי לאמר לא אמרתי אלא בפניהם הודיתי:

דמיתאמרא

(לעיל) **אל** תיקרי ממנו אלא ממנו. כג] פירוש אל תקרי ממנו רפי אלא ממנו דגש ואינו כן שכל ממנו שבתורה דגושין ואינו מחליף כלל זה בזה וכן מצינו בסיפרי ולא גם ליחה אין כתיב כאן אלא ולא גם ליחה: **התאוו** תאוה. פרש"י התאוו יותר משמע שלא פסק להם השליו כד] רש"י והר"ר יוסף קרא פירש שפסק להם השליו ראשון והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה לפי שלא היה להם שליו וירד להם שליו שני: **ואמר** ריש לקיש מאי דכתיב זאת תהיה תורת המצורע תורת מוציא שם רע. אמר גרסינן ולא גרסי' ואמר דהא ריש לקיש לא אמר כלל לעיל:

לישנא תליתאי. פרש"י לשון שליש של רכיל מגלה סוד ואני מצאתי כתוב לישנא תליתאי שהקיפה הקב"ה אחת של עצם ואחת של בשר והוא שלישי בתוכם:

ו) **כל** מילתא דמיתאמרא באפי כה] תלתא לית בה משום לישנא בישא. פירוש כגון כה"ג דנורא בי פלוני דאיכא למישמע דלא אמרה משום לישנא בישא אבל אם הוא אמר דבר קנטור על חבירו אפילו היה אומרה בפניו אית ביה משום לישנא בישא:

ז) **אבנט** מכפר על הרהור הלב. אהיכא דאיתא ואבנט הוא כמו חגור של שש ארוכה מאד ואיתא נמי במדרש שהיה הכהן מקיפו סביביו כו] ל"ב פעמים כנגד לב של אדם:

ובחזקתו

רבינו גרשום

במדבר פארן כדאיתיה. בשעת ביאת מרגלים: [מה יתן לך וגו' כלומר מה יכולתי לך להנאתך ולא עשיתי מפני מה את רמיה]: [אחת] של **עצם** [ואחת] של בשר. שיניים ושפתים: **אם ישוך הנחש בלא לחש.** היינו שנושך הנחש במקום שאין שם חבר שילחשו. ואית דמפרשי אם ישוך הנחש בלא לחש כלומר אי אפשר לו לישוך אלא א"כ לחשו לו מן השמים שצוהו: **אין יתרון לבעל הלשון.** דמה הנאה לבעל הלשון הרע שהוא אומר לשון הרע הרי מצא לו חבר: **וידו אבן בי.** היא אבן שהניחו על פי הבור כשהשליכו דניאל לתוכו: **נדונו.** ביחד: **וסלף** [בה]. מי שסילף לשונו בה: **שבר רוח.** ישפיל דעתו: **מגדיל עונות כנגד ג' עבירות.** דבהני לא כתיב אלא גדולה והכא [כתיב] גדולות: **ואימא תרתי.** [כנגד ב' עבירות] דגדולות לא משמע אלא תרי [הי מנייהו מפקת. בכולהו כתיב גדולה]: **לשון תליתאי.** שהאומר שמעו מאחד ואמרו לאחד דהווי ג' בני אדם: [**שתו בשמים פיהם.** דעד סוף העולם יכול להרוג לשון הרע]: **בסמוך לו.** למקום שמגיע אגרופו: [**דבעי חיי בלישניה.** שעוסק בתורה: **דאמר איכא נורא בי פלניא.** כששואלין ב"א איכן נקח אש והוא אומר יש בביתו של פלוני שמתקנין שם כל היום מאכל: **מעולם לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי.** כלומר כשהייתי אומר דבר על שום אדם לא צרכתי לחזור לאחורי ולראות שלא יהא שם בעל הדבר שאפי' אם יהיה שם לא הייתי חושש שאיני משקר ואיני אומר בלשון הרע:

מסורת הש"ס

א) מגילה ח: סנהדרין קו:, ב) [תענית ח.], ג) סוטה ה., ד) שבת קיח:, ה) [נ"ל אחר ד"ה מה], ו) שייך לדף טז ע"א, ז) [ג"ז שייך שם],

תורה אור השלם

1. רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: שמות טז כט
2. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד יְיָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב: שמות טז ג
3. וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר: במדבר יא ד
4. מַה יִּתֵּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה: תהלים קכ ג
5. אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ: תהלים יב ה
6. מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל: תהלים קא ה
7. וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר אֲשֶׁר לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: ויקרא כה ל
8. זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן: ויקרא יד ב
9. אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן: קהלת י יא
10. שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ: תהלים עג ט
11. צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי: איכה ג נג
12. חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: תהלים קכ ד
13. חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ: ירמיה ט ז
14. יְיָ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ עַל אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: ישעיה מב יג
15. מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ: משלי טו ד
16. עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: משלי ג יח
17. יַכְרֵת יְיָ כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת: תהלים יב ד
18. וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל יְיָ וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: שמות לב לא
19. אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים: בראשית לט ט
20. וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְיָ גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא: בראשית ד יג
21. מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ: משלי יח כא

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ז מהלכות דעות הלכה ג [וברב אלפס שבת פ"ב דף יד ע"ב]:

כג ב מיי' פ"י מהלכות טומאת צרעת הל' י:

כד ג מיי' פ"ז מהלכות דעות הלכה ב:

כה ד ה ו מיי' שם הלכה ג ה:

הגהות הב"ח

(א) גמ' הורג (למספרו) תז"מ ונ"ב גי' רש"י לאומרו: (ב) שם ולמקבלו ולאומרין עליו א"ר חמא:

שינויי נוסחאות

א] גי' הע"י אל יצא איש ממקומו אבל אי אפשר לקיימו שהרי קרא דאל יצא וכו' כתיב אח"כ, ב] בשליו בשליו ראשון (ש"מ), ג] ראשון בשבתנו (ש"מ), וכ"א בע"י (גליון), ד] רמיה ואמר רבי יוחנן (וכ"ה בעין יעקב) [ס"י אמר ר"י כל וכו' וכן למטה וא"ר כל המספר] (ש"מ), ה] ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי (ש"מ וכ"ה בעין יעקב), ו] ופרימה סימן תור"ת נח"ש גדו"ל. והיינו דרשב"ל דאמר ריש לקיש (ש"מ), ז] אבל הנחש ואומרות (ש"מ), ח] בס"א ובע"י עונותיו, ט] הרוח ואמר (ש"מ), י] ואתה מלמטה [תיבת עליו נמחק] (ש"מ), יא] אין חצי אלא לשון הרע שנאמר (ש"מ), יב] עץ חיים אלא (ש"מ), יג] נ"ל ברוח, יד] נ"ל ברוח, טו] הורג לאמרו ולמקבלו ולאומרין עליו [נ"א למספרו ולמקבלו ולאומרו עליו] (ש"מ), טז] נ"ל רבה אמר, יז] דמפיק ליה בלישנא (ש"מ), יח] רב פפא נ"ק וכ"ה בע"י, יט] נ"ל א"ל אביי וכ"א בע"י וכן ברב אלפס פ' במה מדליקין שבת יד., (ש"מ), כ] קרא דכתיב אותו לא (ש"מ), כא] נ"א למקבלו [וגי' נ"ק למספרו וגי' נ"א היא טעות], כב] הרכיל שההריגה נ"א: שהתגר] בא (ש"מ), כג] ממנו י"מ אל תיקרי [תיבת פירש נמחק] (ש"מ), כד] תיבת רש"י נמחק (ש"מ), כה] באפי מרה [תיבת תלתא נמחק] (ש"מ), כו] מקיפו סביביו ל"ב פעמים כנגד ל"ב של אדם (ש"מ),

שיטה מקובצת

בעגל. גליון. תימה למה קורא עון העגל נסיון הלא כפרו בעיקר, ושמעתי מפי הר"ר יצחק מוורמישא דעשרה נסיונות היינו עשרה כעסים שהכעיסו את הקב"ה והנם זועפים (בראשית מ ו) מתרגמינן נסיסין. הרא"ש ז"ל: תוס' ד"ה **אל תקרי** כו' **ואינו מחליף כלל זה בזה.** נ"ב וכן כתב רש"י ז"ל בסוטה (לה. ד"ה אל תיקרי), עוד נ"ב נסחת הערוך.... כי חזק הוא ממנו מנו לא נאמר אלא ממנו כביכול אפי' בעל הבית וכו', פי' מנו משמע מדידן ממנו דגש משמע כלפי מעלה וכו' כך כתב הערוך, ואע"ג דבכמה מקומות מצינו ממנו דמשמע מדידן מ"מ אי כוונתם היתה לטובה היה להם ליזהר בכך ולומר מנו דמשמע בע"כ מדידן ומדשבק לשון זה הפשוט ונקטי לשון ממנו דמשמע נמי כלפי מעלה אלמא דכלפי מעלה נתכוונו, וכיוצא בזה כתבו התוס' בפ' הזהב (ב"מ נב.) ד"ה ולא קתני עד רביע: **בא"ד ולא גם ליחה.** וכן גבי אליעזר עבד אברהם אנשים אשר אתו אין כתיב כו':